Li xtenamitul eb' li b'on

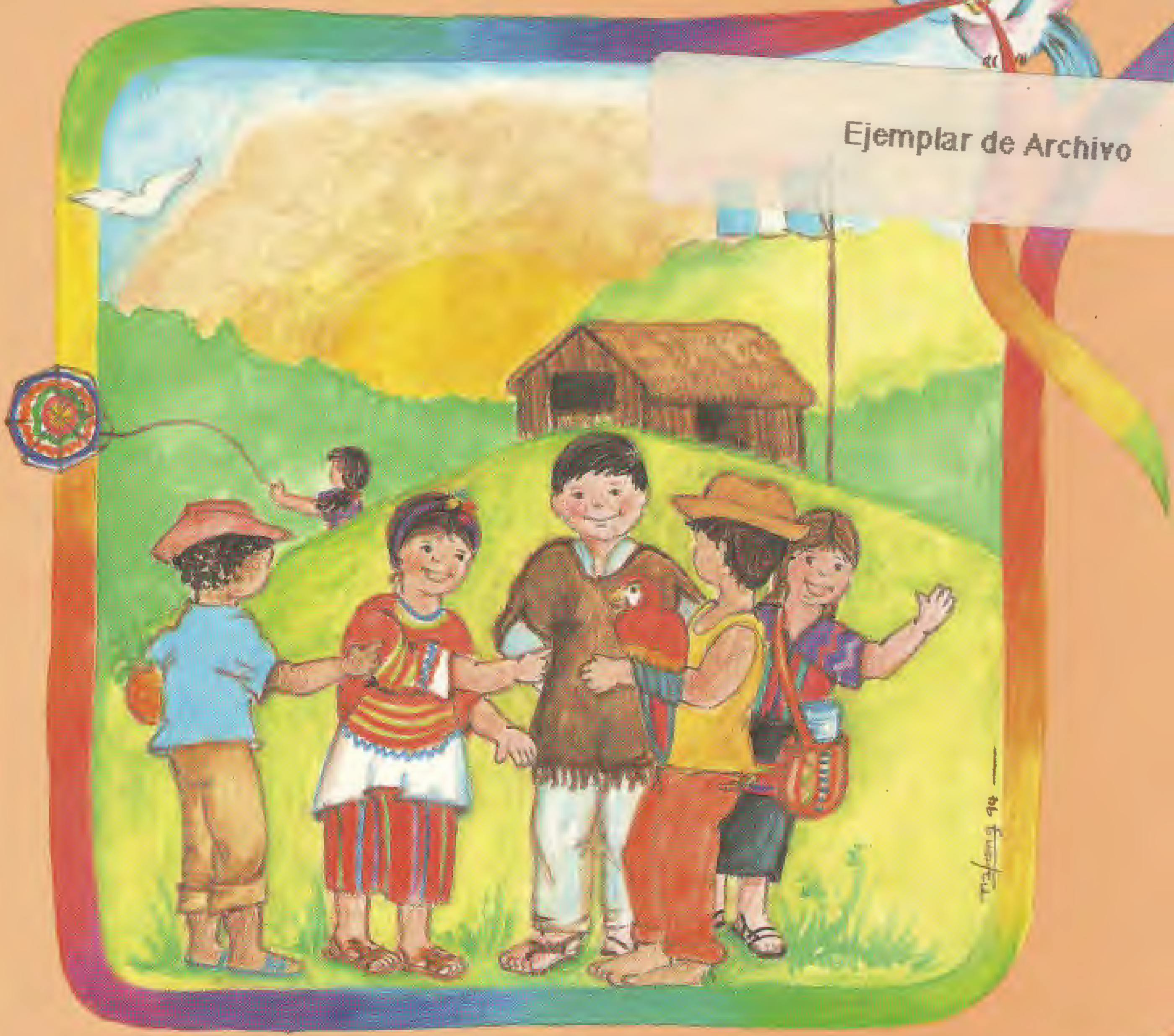

Ejemplar de Archivo

Xnimal Ruhil Tzoleb'aal
"Rafael Landívar"
Saajil Tzoleb'aal chi rix
Tz'ilok rix Aatinob'aal

Xtz'iib'ahom: Anabella Giracca de Castellanos
Xsahob' xsa': Mayra Fong Rodríguez

Li xtenamitul eb' li b'on

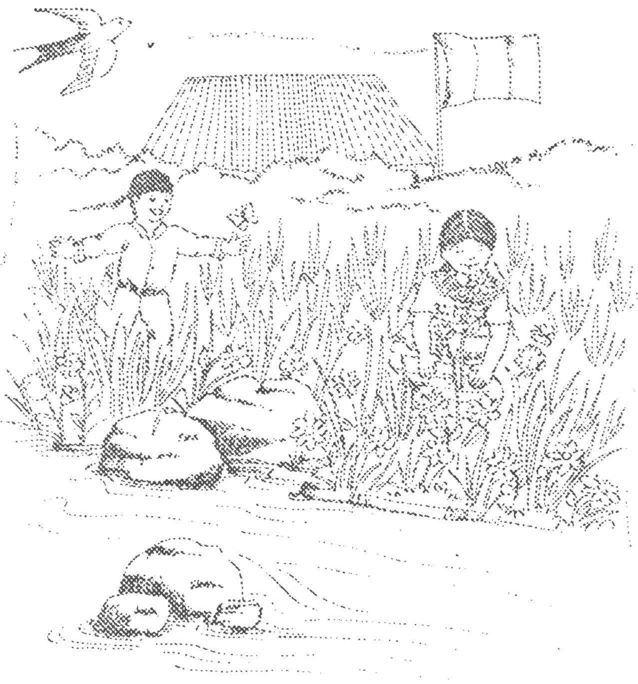

Colección:	Colección para la niña
Serie:	Q'eqchi' No. 7
Área:	Literatura infantil
Directora de la colección:	Guillermina Herrera Peña
Autora:	Anabella Giracca de Castellanos
Editora:	Lourdes Medina Barrera
Traductor:	Pedro Ical Choc
Ilustración:	Mayra E. Fong Rodríguez
Diagramación:	Lourdes Medina Barrera
Levantado de texto:	Sandra González

© Universidad Rafael Landívar, 1994.

Ha'an ha'in jun ak' tasal hu xkomon li yo chi ch'utlaak "cho'oq re li ch'ina ixqa'al" li nachal chi xkuutinkil ru k'ila na'leb' sa' xtzolb'aleb' li kok'al ralal xk'ajol aj Watemaal. Naru naqaye naq li na'leb' xtaqlan qe chi xyiib'ankil ru li tasal hu a we', ha'an naq xoonume' chaq sa' xyanq li junjunq chi ch'uut aj ralch'och wankeb' sa' xteepalil li Watemaal. Rik'in li na'leb' ha'in, eb' li kok'al te'xtaw ru li xch'inausalil naq k'ub'k'u ru li qatenamit, xb'aan naq maajun nayehok resil reheb'... ab'an sa' xseraq'inkil, junelik na'oksiman li yoob'anb'il na'leb' re xtoch'b'al xch'ooleb' li kok'al rik'in xchaq'alil ru na'leb', hab'anan, ha'an aj wi' li na'uxk sa' ruuchich'och'; nake'ok chi xyu'aminkil jun na'leb' li narajsi ut naxsachb'es li ch'oolej.

Sa' li seraq' ha'in, xkanab'aman reetalil chi kutan saqen ru li ninqi ruhil na'leb' nab'eresiman sa' chi xjunil li k'anjel wan cho'oq reheb' li "kok' ixqa'al": xwaklesinkileb' xch'ool li kok' ixqa'al ut eb' li kok' teelom re naq te'xik sa' tzoleb'aal ut te'xtz'aqob'res k'ila hab' sa' xtzolb'aleb', jo' aj wi' chi xraab'aleb' rib' xjuneseb' rib' ut xraab'al aj wi' li xb'aanuhomeb' jo' aj wi' li raatinob'aaleb'.

Jun chik li xnimal rajom xtz'iib'ankil li tasal hu a we', ha'an li xq'axtesinkil sa' ruq'm eb' aj-ilol sa' hu, xkomon li ak'il esil re naq yooq chi tamk li xnawomeb'. Rik'in li na'leb' ha'in, li tasal hu ha'in, naru aj wi' nak'anjelak chi ruheb' laj k'utunel re te'xtaw xb'e li xk'anjeleb', xb'aan naq sa' li b'eek nake'xb'aanu li kok' ixqa'al ut eb' li kok' teelom sa' xyanqeb' li k'ila chuut aj ralch'och' re li xteepalil Watemaal, nawan xpatz'b'al k'ila paay ru chi na'leb' li naruhan xtiqb'al ru ut xk'anjelankil rix sa' tzoleb'aal.

Eb' li ak'il na'leb' xwan xpatz'b'al chi ru chi xjunil li tasal hu, wan xkomon li na'leb' aajel ru xnawb'al chi ruhatq li kutan anaqwan: wan xpatz'b'al li wanjenib'aal, li kawilal, li saab'esij ib', li roxloq'inkil li xb'aanuhomeb' li ch'uut junjunq, li xraab'al ut roxloq'inkil li tuqtuukilal sa' xyanq li tenamit, li roxloq'inkil ut xraab'al li junkab'lal, li xraab'al ut roxloq'inkil li k'anjelak, li xraab'al ut roxloq'inkil li k'ila aatinob'aal ut wchx.

K'ila paay ru ut ch'inqi usil na'leb' wan re xtzolb'aleb' li kok'al, ab'anan, li ilok sa' hu, ha'an jun li naseeb'an xk'eeb'al qana'leb' ut naxkanab' xsahil qach'ool. Wi naxk'am rib' li ilok sa' hu chi ruheb' li kok'al, ch'olch'o naq ttaw junaq xna'aj sa' xch'ooleb' ut, jo aj wi' q'axal us cho'oq re li xwaklejinikeb'.

Anabella Giracca de Castellanos

Ma ak xe'xb'eek jun sutaq sa' junaq xtenamitul eb' li b'on.

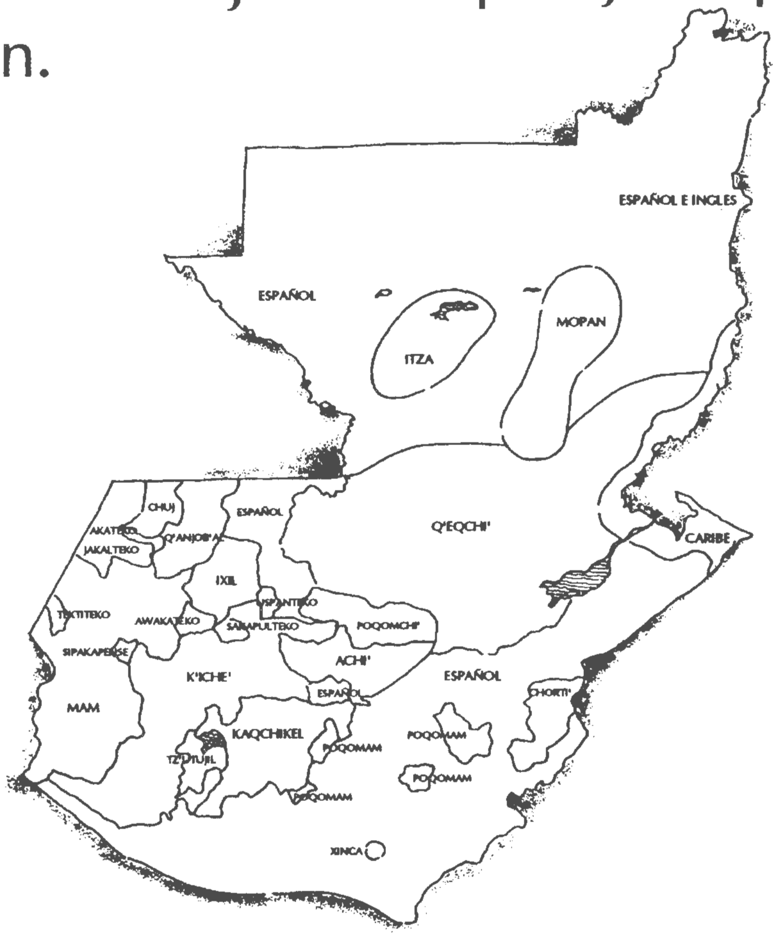

Us b'i', wi nakinetaaqi, tqachap jun qab'e li maajun wa tsachq sa' qach'ool.

Rub'el xtikib'ankil li xchaq'alil ru qab'e, wan sa' inb'een xyeeb'al resil eere naq sa' li qateepalil Watemaal, k'ajo'eb' li kok' ixqa'al ut eb' li kok' teelom q'axal kaweb' xch'ool, li nake'k'anjelak ut nake'xsik' xyaalalil chi xik sa' tzoleb'aal. Ha'aneb' li yookeb' chi qayo'oninkil ut te'raj xk'utb'al b'ayaq chi qu chan ru naq wankeb' ut li xchaq'alil ru li xwanjenib'aaleb'.

Sa' li xteepalil Watemaal, q'axal naab'alo chi kok' ixqa'al ut kok' teelom chi jalanq jalano, ab'an junaj aj wi' qu, li junjunq qe ha'an jun chi b'on, ab'an sa' komonil naqak'uub' jun li chaq'alil ru xoq'aq'ab'.

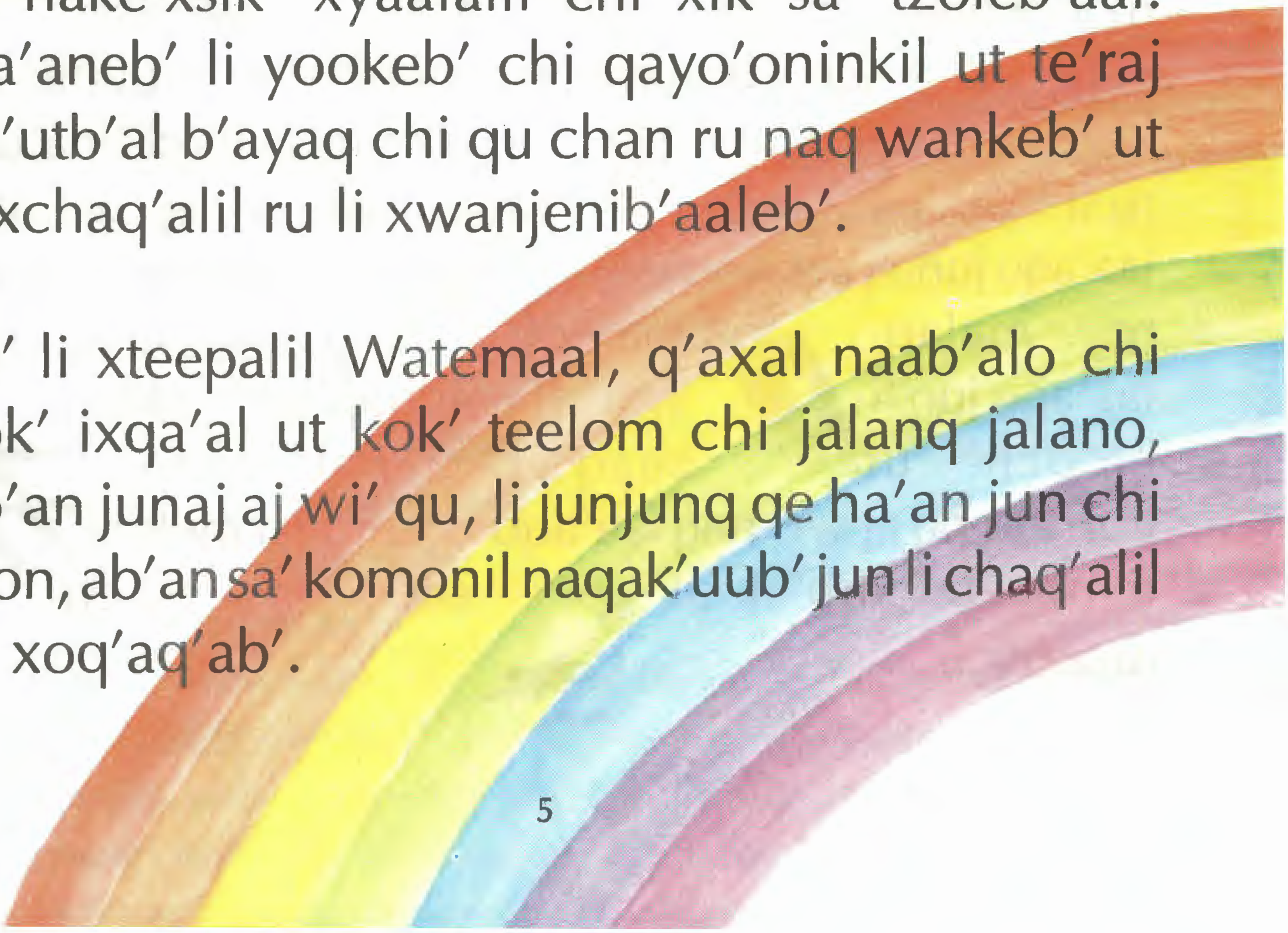

Qayehaq naq laa'o jun ch'uuto chi kok' tz'ik ut toorupupiq sa' xyanq li b'on junjunq.

Ka'aj wi' rik'in xmutz'b'al xnaq' qu, naru naqak'a'uxla sa' qach'ool naq laa'o jun xchaq'al ru joochay, aj ch'inqi usil a', malaq ut, naruhan naq laa'qo jun ch'ina patz li naxtikib' rupupik sa' xb'eeni ha' ut

naxk'utb'es li xch'ina'usal ru li xxik' junjunq, naruhan raj aj wi' naq laa'aqo junaq aj tzentzerej, chi nim ut chi kaw li ruuch re... malaq,

ma ink'a' ta b'i' truhanq, naq laa'aqo jun li wilix li narupupik chi xkatqi ch'och' ut chaq'al ru nab'ichan...

truhanq raj aj wi' naq laa'aqo xkomon li mukuy li nimeb' xtib'el ut seeb'eb' chi rupupik...

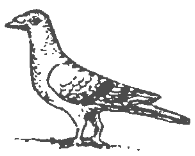

Ma xexkawun. Mutz'umaq xnaq' eeru ut –yooqeb' chaq chi rupupik–.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere. Laa'o kok ixqa'al ut kok'teelom ralal xk'ajol aj achi'. Arin naxk'ul qu li chalk sa' tzoleb'aal li sutsu xb'aan k'ila toon chi ch'iin... MMM, k'ajo' xsununkal xb'ook. Naab'al qe najt nakoochal chi tzolok, ab'anan sa qach'ool xb'aan naq chaab'il naq nanume' li kutan junjunq ut naab'al li na'leb' naqatzol. Laa'o jun sa' xyanq jun li tenamit na'no ru xb'aan li mayer xajleb' naxb'eeresi jo' li che' b'ar wi' nake'xkut chaq rib' sa' iq'.

Naq naraqe' li tzolok, nokoosutq'i wi' chik sa' qochoch sa'atqeb' li qixnal ch'och' ut naq ak wanko sa' qajunkab'lal naqayiib' xkomon li kok' b'onb'il joom re qak'ay. Cheril eerib' ut moheesach sa' eech'ool.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' xchaq'alil ru qatenamit Akateek. Jo' nakeril, nach' wanko chi xk'atq li ninqi kehil tzuul Kuchumatan xk'ab'a'. Eq'ela tz'aqal naqachap qab'e sa' tzoleb'aal sa' xyanq li xb'ooki ke, ab'anan, naseeb'an chi teeliik li nimla raxil ru choxa ut li ke nasach sa' qach'ool. Li qana' tzolonel xk'ut chi qu rilb'al li loq'laj k'iche' ut chi xraab'al li xketomq li loq'laj tzuutaq'a. Li qatzoleb'aal ka'ya tz'aqal ru xyiib'ankil, ab'an k'ojk'o sa' xb'een juni b'ool b'ar wi' sa' komonil oqaw naab'al li kok' che'.

Sa' qochoch nakooteng'an chi xb'aqb'al li k'aam, chi xtz'ulb'al li champa, eetal ut kok' koxtal re qak'ay... Meekanab' rupupik ut moheesach sa' eech'ool.

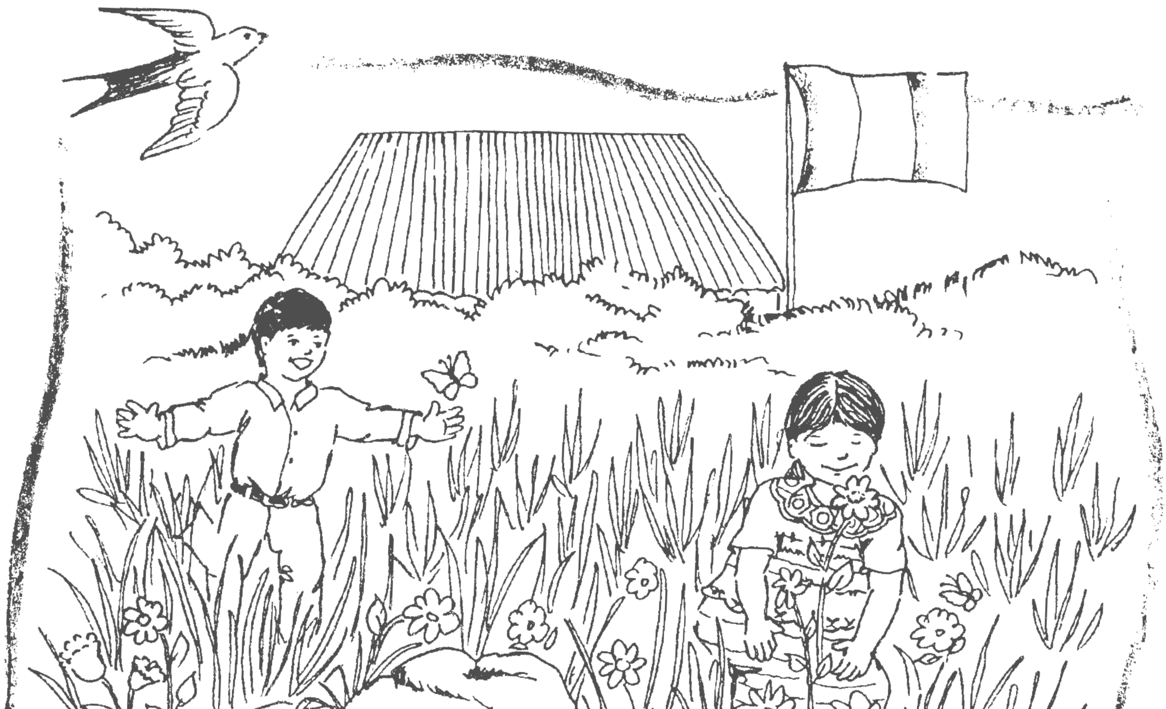

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qayanq laa'o aj Awakateek. Jo' nakeril, toj arin sa' li qatzoleb'aal nak'utun li xna'aj li anx ut li seb'oyx li awb'il xb'aaneb' li qana' qayuwa'. K'ajo' xraxal ru li awinq. Toj arin aj wi'na'ab'iman xyaab' li qanima' San Jwan xk'ab'a'. K'ajo'eb' li uutz'u'uj jun re ka'pak'al. Li qana' tzolonel xk'ut chi qu li roxloq'inkil ut xraab'al qib'. Naab'alo li kok' ixqa'al ut kok' teelom li naqak'e xwankil xk'amb'al qib' sa' usilal. Naq wanko chik sa' qochoch ut nakoo'ok sa' aak'ab' nakoochunla chi ch'utch'u ut nakoo'aatinak chi rix li k'ila na'leb' xqataw chaq sa' tzoleb'aal... Chi rix ha'in, li qixa'an naxseraq'i sa' qaxik kok' chaq'alil ru seraq'... K'ajo' xsahil qach'ool. Chexseeb'anq chaq ut sa sa chexrupupiq.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj ch'orti'. Li qach'ina raab'il tzoleb'aal teeto ru ut nakeenak xsa' xb'aan naq laa'o aj q'ixnal ch'och'. Li qatiqb'al laa'o kok' ixqa'al ha'an rik'in kok' uuq chi ninqi ru ab'anan julju' ru ut naab'al xsahil ru chi jalanq jalanq xb'onol. K'ajo' qach'ina'usal ut naqak'ut qab'it'b'it'il. Sa' li qayanq na'ux li xajok rik'in xyaab' li xolb' ut li b'yolin. Eb' li qana' qayuwa' nake'xtz'ul li ch'inqi'usil ab' ut li poop re xk'ayeb'. Li qana' tzolonel naroxloq'i li qana'leb' ut naxyu'ami aj wi' sa' qayanq, li xna'leb' chi joka'in naxtaqsi qach'ool rik'in li qab'aanuhem. Cheril eerib'.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj chuj. Jo' nake'xruhan rilb'al jo' teramil wankex chi rupupik tz'aqal nach' wanko rik'in xkaam xch'och' aj mejikaan. Li qach'ina'usil tzoleb'aal sutsu xb'aaneb' tzuul li wan xpekil li ch'iich' chi ru, xpekil chun ru, xpekil q'an ch'iich' ru ut xkomon li pek xpuub'ahom tzuul ru. Nach chi qak'atq wankeb' kaahib' releb' kok' ha' k'a k'a ratz'amil ru, b'ar wi eb' li qakomon nake'xtaw ratz'am. Li qatiqb'al laa'o kok' ixqa'al ha'an rik'in li po'ot xkomon li kaahib' taas ru chi kaq xb'onol, sahob'resinb'il ru rik'in kok' kotko ut kok' chahim, b'ojb'il chi chaab'il xb'aaneb' li qana' rik'in b'aqil kuux. K'ila sut nakoochunla rochb'een laj tzolonel chi seraq'ik chi rix li xb'aanuhomeb' chaq li qamama' qixa'an re naq junelik tqak'e chi qu li x'uxli chaq najter q'e kutan. Kajo' xsahil qach'ool. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

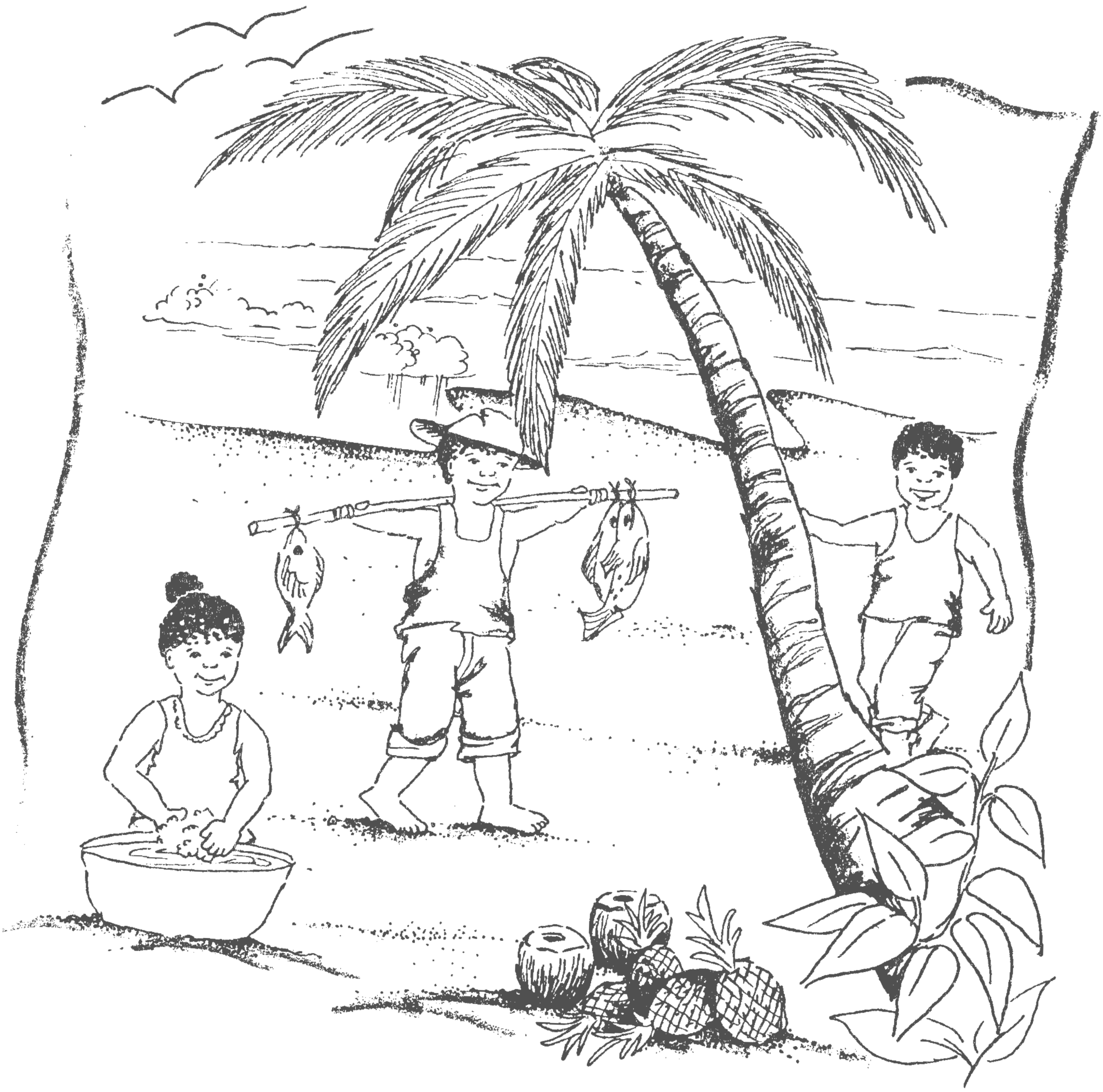

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa qatenamit laa'o aj karib'. Chaq'al tana ru nak'utun li palaw toj sa' choxa. Li qach'ina tzoleb'aal teeto ru chi ru qawa' saq'e ut toj arin nahulak xyaab' li palaw. Laa'o yu qu rik'ineb' li nake'chal jun pak'al palaw ut ha'an li naxk'utb'es li xq'eqal li qatib'el. Sa qach'ool junelik ut nahulak xajok chi qu. Laj tzolonel xk'ut chi qu li xsaab'esinkil qib' ut naq ch'olch'o ru naq toowanq, re naq kawaqo ut ink'a' toota'liiq xb'aan yajel. Laa'o jun chi tenamit li kaw naqab'eeres li qapaab'al ut nakooch'utla chi qajunilo chi seraq'ik ut chi xk'utb'esinkil naab'aal paay ru chi xajleb'. Q'axal sa sa' qach'ool. Cheril eerib' ut wanko cheroyb'eeninkil.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj itzaj. Li qatzoleb'aal wan chi re li tuulanil kak'nab' "Flores" xk'ab'a'. Qatzolom naab'al chi na'leb' chi rix rilb'aleb' li xul xb'aan naq naab'al reheb' nako'extenq'a chi xq'axb'al ru li kutank. Jo'ka'an aj wi' qatzolom xraab'al li qaloq'laj ch'och' jo' li xk'anjeleb' li qana' qayuwa'. Chaq'al ru rilb'al naq na'ok chaq chi chalk li kok'waj chi ru ch'och' li moqon te'sutq'iik cho'oq qawa. Sa' li qayanq laa'o, nab'eeresiman li najteril na'leb', ut chi sa' li k'anjel junelik nawan li loq'laj pom, li b'elatoor ut li cha. Maajunwa naqatz'eqtaana li najteril na'leb' ut q'axal sa sa' qach'ool rik'in li qab'aanuhem. Cheril eerib' ut b'anyox nako'eerula'ni.

Sahil ch'oolejil ch'o'oq eere sa' qayanq laa'o aj ixil. Jo' xexruhan rilb'al jo' teramil wankex chaq wi' chi rupupik, k'ajo' xraxal ru li qana'aj ut k'ila nima' nanume' chi ru. Jun reheb' a kok' q'uutil ochoch ha'an ut teex xb'een, ha'an li tzoleb'aal b'ar wi' naqatzol k'ila ninqi ruhil na'leb'. Laj tzolonel sa' qaatinob'aal ixil nakooraatina ut chi jo'ka'in naxtuqub' ru li qach'ool ut naniman qu rik'in li qab'aanuhem. Ak na'no naq laa'o kok' ixqa'al naqatiq qib' rik'in li kaqi uuq ut li xpo'otil k'ila b'on ru ut naqatz'ul li qaq'eqi ismal rik'in xk'aamal aj kiib' malaq oxib' moqoj roq. Sa' qochoch nakotenq'an chi xtz'ulb'al li ch'inqi'usil chakak rik'in li uxb' ut naqayiib' aj wi' li kok' koxtal chi k'ila paay xb'onol re qak'ay. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qayanq laa'o aj jakalteek. Li nima' nake'ril toj chi ru choxa, li yo chi b'eek chi ru li qachoch ha'an li qanima' "Río Azul" xk'ab'a'. Li qach'ina tzoleb'aal ha'an jun ch'ina q'uutil ochoch b'onb'il chi saq ut teex xb'een. K'ojk'o sa' xb'een ninqi perel chi melb' xpekahom rib' ut uutz'u'ujinb'il xb'aan ninqi toon chi ik'e. Chaq'al ru nak'utun. K'ehom qib' sa' usilal rik'ineb' li qechk'aleb'aalileb' ut sa' komonil naqaw li k'al, li riximul kaxlanwa, li kenq', li maniiy, li tz'in, li is ut li utz'aal. Li qana' tzolonel xk'ut chi qu tzekank chi chaab'il ut chi wa'ak chi k'ila paay ru re naq chi kama'in tqataw rusil li k'a'aq re ru qe wan sa' pim ut chi jo'ka'in aj wi' tqataw qametz'ew re naq tootzoloq. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj kaqchikel. Li qatzolleb'aal wan sa' xhelaal jun chaq'alil ru tzuul xkomon li nake'puub'ak ut aran nakootzolok naab'al chi kok' ixqa'al ut kok' teelom chi sa qach'ool. Rik'in qana' tzolonel xqatzol xb'onb'al ch'inqi'usil jalam'uuch jo' chan ru nake'xb'aanu naab'aleb' li qech'alal. Naqayiib' aj wi' chi quq xkomon li b'atz'uul nake'taqe'chi ru choxa. Chalen chaq sa'xyanqeb' li qamama' qixa'an wan chaq xseeb'al li quqm. Naab'al li seraq' nab'eek sa' qayanq, jo' aj wi' li paab'aal b'ar wi nakootzaqon toj sa' qakach'inalil. Naqoxloq'iheb' ut naqileb' li qamama' qixa'an xb'aan naq sa' xch'ooleb' wan chi xjunil li na'leb' nawe' naraj sa' ruuchich'och'. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

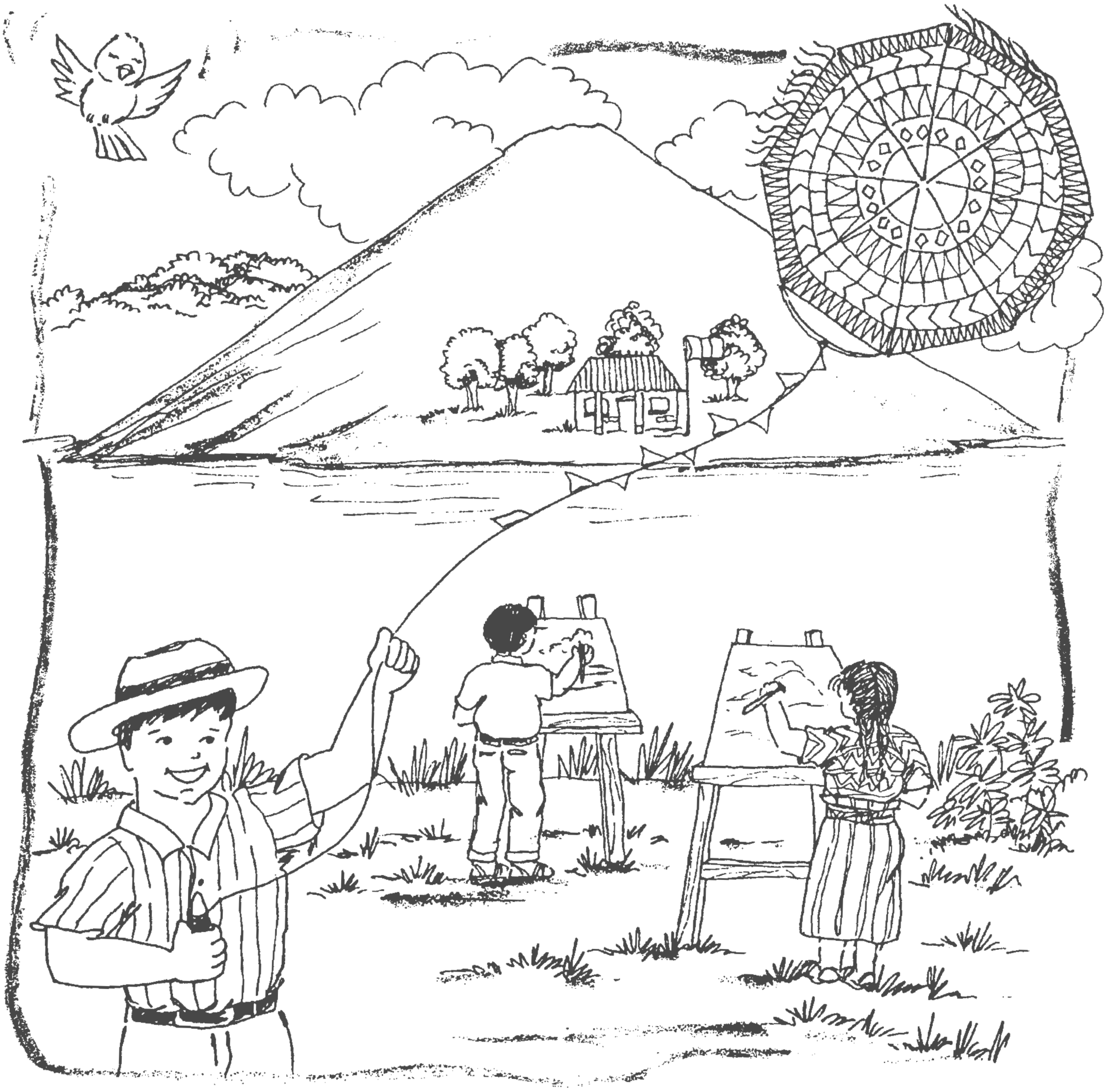

Sahil ch'oolejil ch'o'q eere sa' qatenamit laa'o aj k'iche'. Jo'q'e anaqwan, eb' li qana' qayuwa' ink'a' nake'raj xtaqlankileb' li kok' ixqa'al sa' tzoleb'aal, ab'anan, anaqwan xe'xk'e chik reetal li rusilal wan cho'oq qe naq xqasik' chan ru toowakliiq. Arin sa' li tzoleb'aal, nakook'anjelak li kok' ixqa'al ut eb' li kok' teelom sa' xyaalalil ut chi anchal qach'ool. Sa' qayanq toj yo'yo ut nab'eeresiman li mayer paab'al reheb' aj maay. Nakook'uub'an chi xtz'aamankil naq chaab'il t-uuchinq li qawinq. Laa'o kok' ixqa'al, toj sa' qakach'inal aj wi' nake'xk'ut chi qu li kemok po'ot chi ch'inqi'us ut chi naab'al xsahob' ru li xqab'aanu aj wi' chaq sa' tzoleb'aal chi anchal qach'ool. Chi ru q'ojyin, chi xk'atqeb' li qamama'ilq, nakoo'ilok sa' choxa... cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qayanq laa'o li lariin. Naab'alo laa'o wanko sa' releb'aal saq'e ut k'ajo xtiqwal ru li qakutan junjunq. Li qatzoleb'aal nim xsa' ut teeto ru, re naq t-ok chaq li iq' ut keenaqo ut sa sa wanqo chi sa'. Rik'in li qana' tzolonel nakooseraq'ik yalaq k'a ru yal yoob'anb'il ut xkomon li chaab'il seraq' aj wi', ut ha'in k'ajo' xsahil qach'ool naxk'e. Rub'el chaq xchapb'al qab'e sa' tzoleb'aal ak xootenq'an chaq sa' ochoch, xb'aan naq jo'ka'an naq ch'olch'o chi ruheb' qana' qayuwa'. Naab'al li b'atz'unk ut li b'ichank sa' sutsu naqab'aan sa' tzoleb'aal. Eb' li qayuwa' nake'b'atz'unlen wakax ut makach'in rilb'aleb' naq nake'aanilak chi rix kawaay. Laa'o nahulak chaq chi qu rilb'aleb'. Cheril eerib' ut b'anyox nakoo'eerula'ni.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qayanq laa'o aj mam. Toj arin sa' li qach'ina tzoleb'aal nahulak xyaab' xwajb' qamama' qixa'an, chi ra b'ayaq xch'ool. Sutsuuko xb'aaneb' li tzuul nake'kolok qe sa' qayu'am. Li qawanjenib'aal ha'an chi xjunil li choxa ch'och' ut aran xootzolok li xk'amb'al qib' sa' komonil. Li qana' tzolonel xk'ut chi qu rawb'al rawinq li tzoleb'aal chi rix li tzoleb'aal ut ak yooko rilb'al chan ru nake'k'i li kok' q'unil awinq ut li kok' ichaj tookawuuq wi xb'aaneb' hulaj kab'ej. Cheril eerib' ut te'xqoyb'eeni wi' chik.

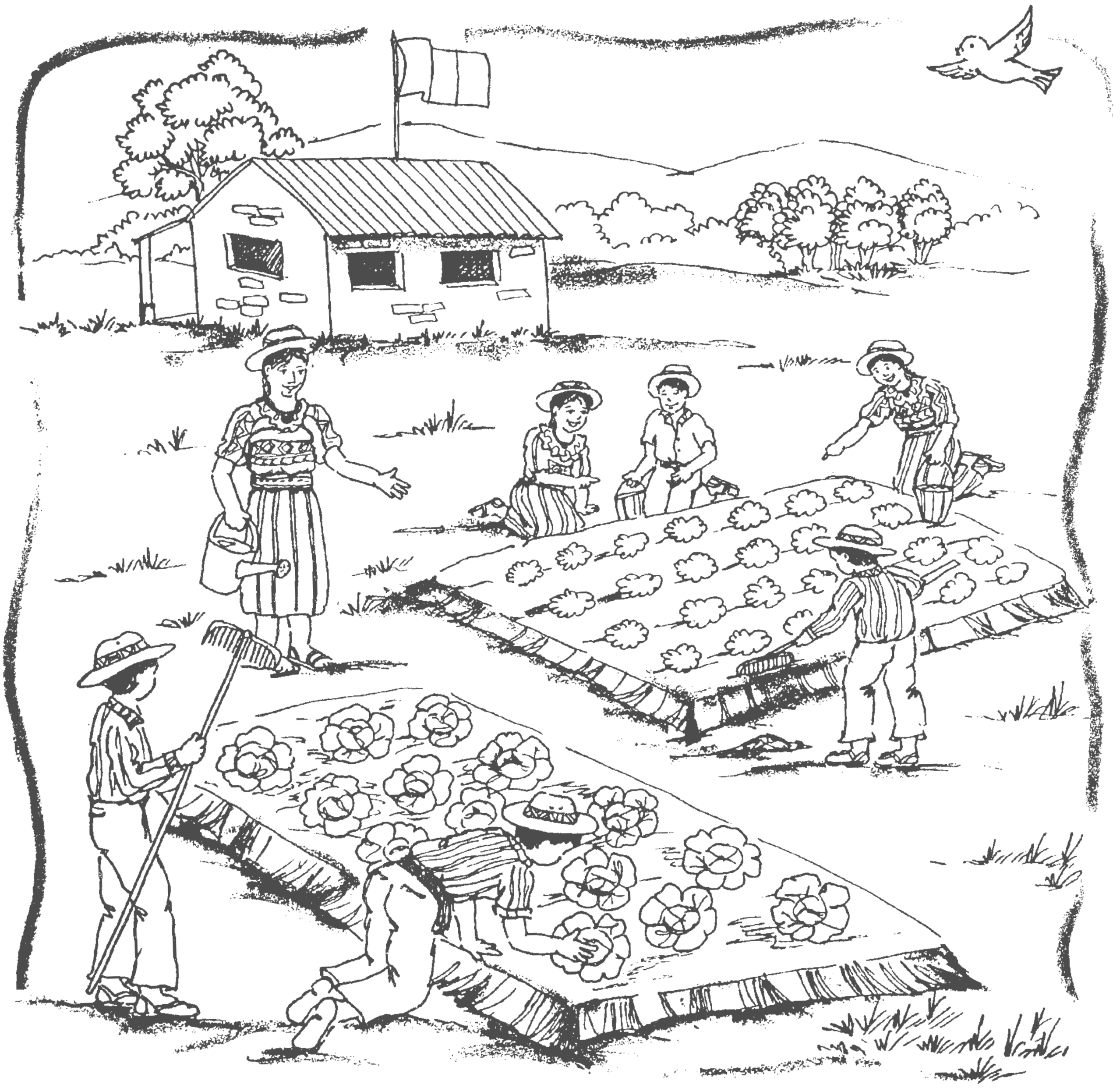

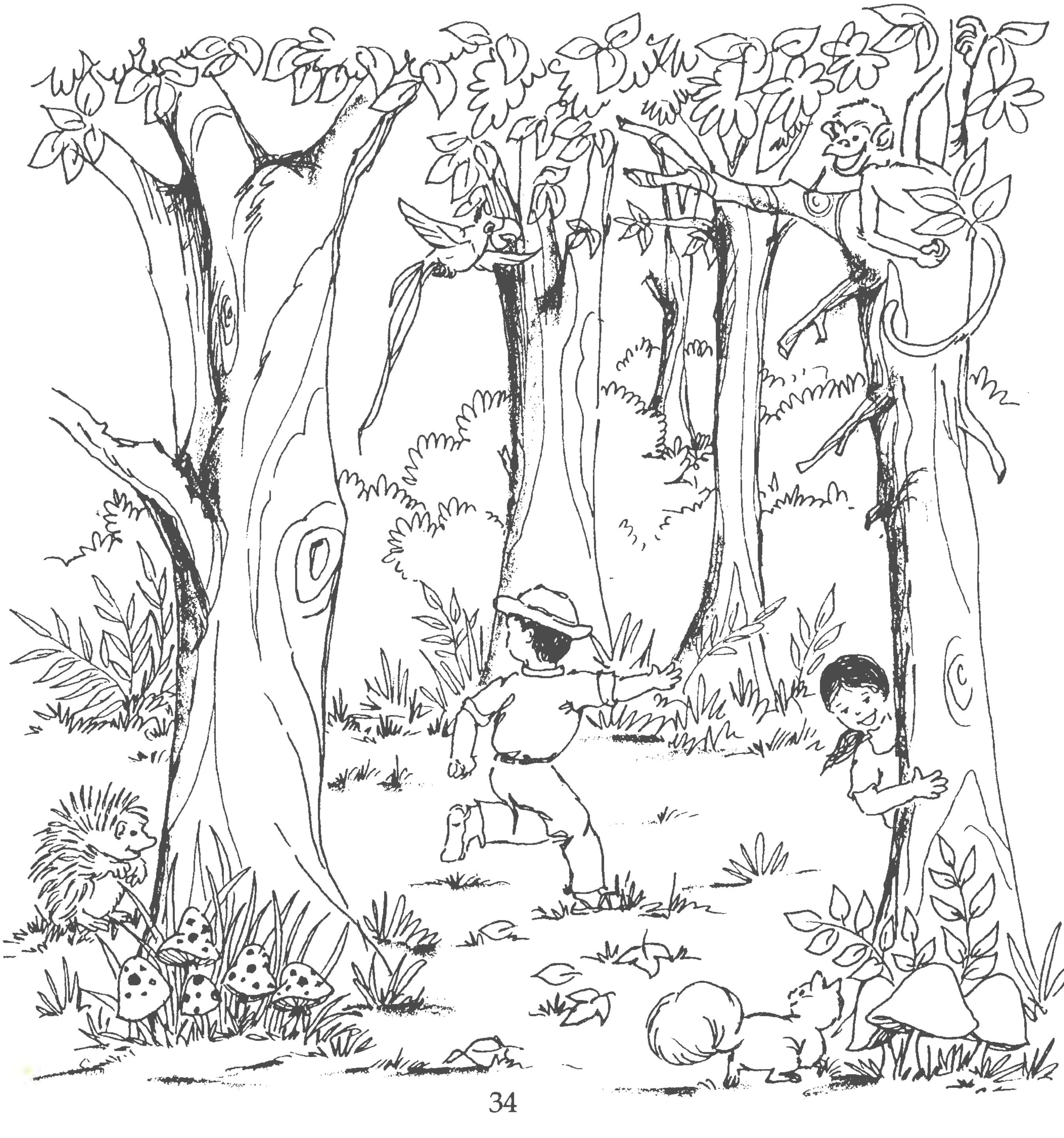

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qayanq laa'o aj mopan. Li qach'ina tzoleb'aal wan sa' jun na'ajej q'ix ru b'ayaq ut hab' ru xkomon xch'och'el li tenamit Peten. Sutsuuko xb'aan li chamal k'iche', ut rik'in laj tzolonel xootzolok b'ayaq chi rixeb' li k'ila xul wankeb' chi sa'. Naab'aleb' re yookeb' chi lajk xb'aan naq li poyanam maak'a' naraj wi', ha'an xyaalalil naq naqaj tzolok chi naab'al re xkolb'aleb' rix. Sa qach'ool naq nakoonimq'ehik ut rik'in xk'anjelankil li qapaab'aal naqatzol chan ru naq toowanq rik'in li Qaawa' ut rik'in li loq'laj choxa ch'och'. Li xlochte'enkil li yolyookil che' naxk'utb'es chi qu li na'leb' ha'in. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qayanq laa'o aj poqomam. Toj b'ar wankex chaq chi rupupik xeril tana chaq li qaq'uutil ochoch sutsuukeb' chi ninqi sursuukil uk'al k'eeb'ileb' chi chaqik chi ru saq'e eq'ela. Sa' li qatenamit, eb' li ixq nake'pak'ok re li chaq'alil ru uk'al ut k'ila k'a'aq re ru chi sa' rilb'al naq b'onb'ileb'. Rik'in kiib' oxib' chi k'anjelob'aal xkomon ha'an xqasahob'res ru li qach'inausil tzoleb'aal. Li qana' tzolonel xooxtzol chi wank sa' li kawilal, xb'aan naq anaqwan naqach'aj chik ru li quq'm naq okaq qe chi wa'ak ut naqach'ajeb' aj wi' ru li saa'us ut li kok'pim nakootzekan wi'. Anaqwan ink'a' chik naquk' li ha' wi ink'a' woqxinb'il ru. Rik'in li na'leb' ha'in maji' chik nakooyajer jo' chalen chaq. K'ajo' rusilal. Cheril eerib' ut nakexqoyb'eeni wi' chik.

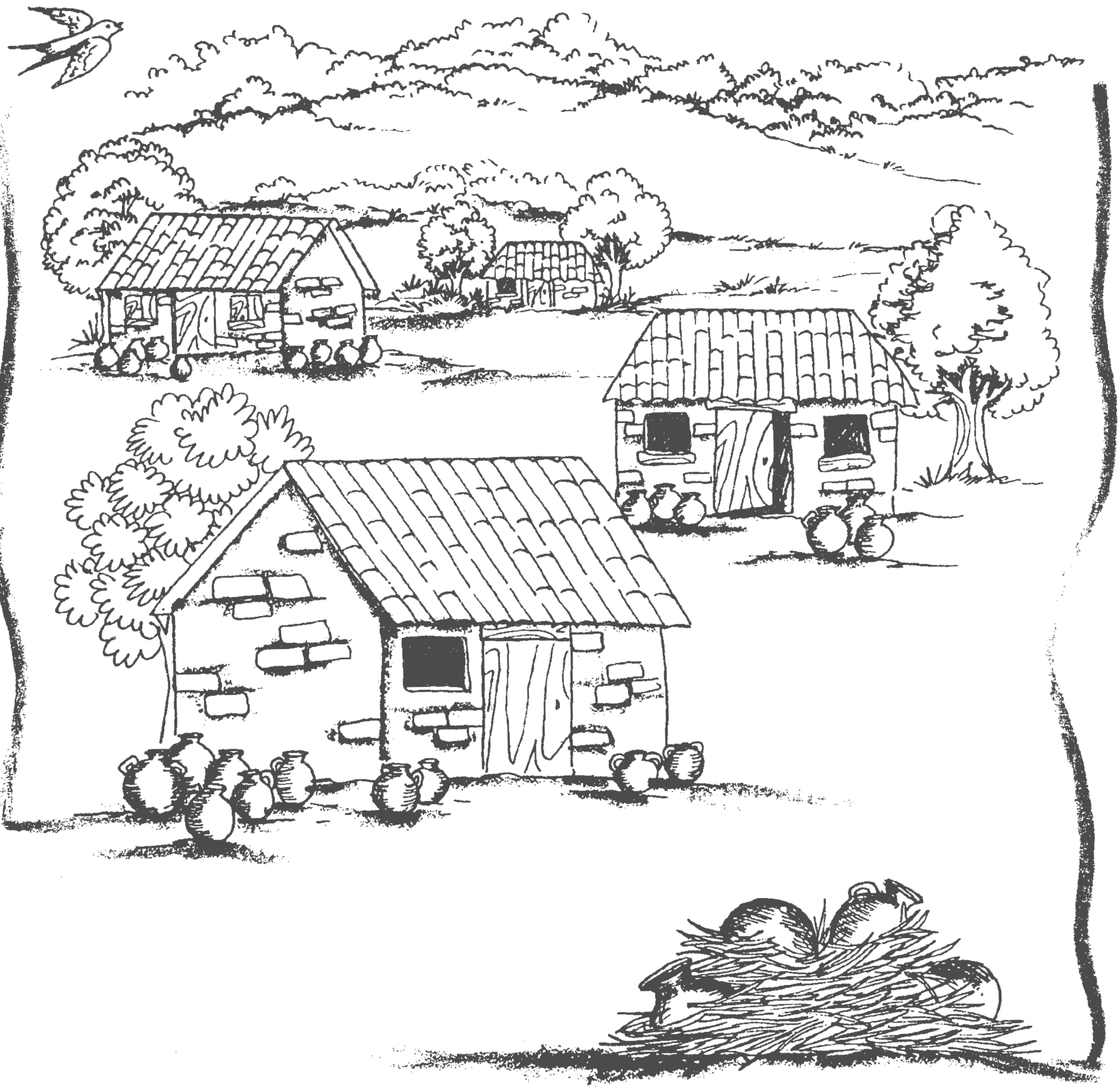

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj poqomchi'. Jo' nakek'e reetal, laa'o kok' ixqa'al junelik wan li kaqi b'on sa' li qatiqb'al ha'an xjultikankil rix li k'anti' aj T'uupuy xk'ab'a', ha'an aj wi' reetalil chi xjunil li qab'aanuhem sa' ruuchich'och'. Arin naqataaqi rix li xch'ool xna'leb'eb' li qaxe' qatoon chi rix li paab'aal li yo chaq chi chalk sa xk'ab'a'eb' qamama' qixa'an. Yeeb'il qe sa' tzoleb'aal naq tento xk'eeb'al li tzolok chi naab'al re naq too'okenq ut tootenq'anq chi xk'uub'ankil ru jun chi tenamit b'ar wi twanq li tuqtuukilal junelik. Cheril eerib' ut nakexqoyb'eeni wi' chik.

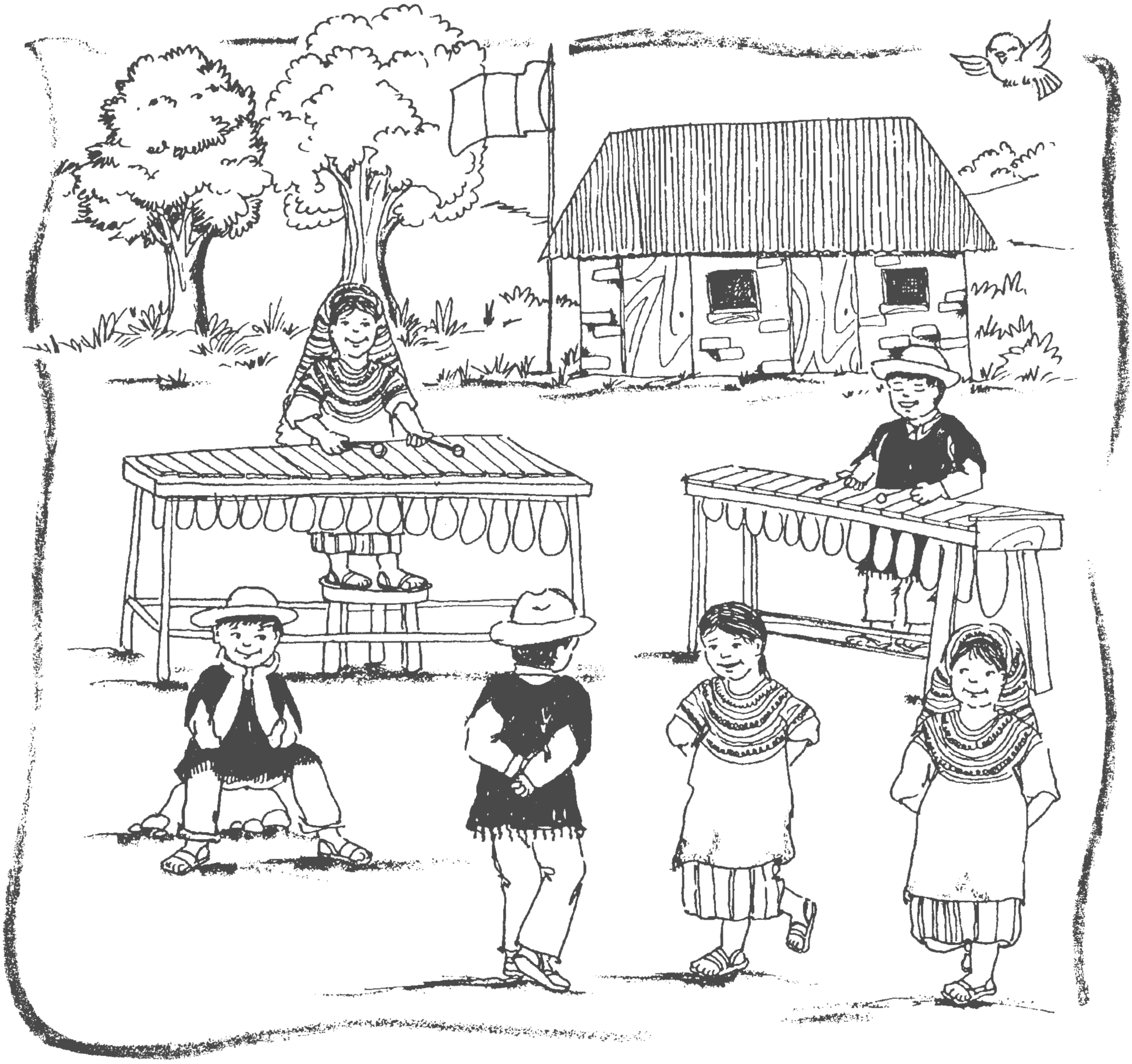

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj q'anjob'al. Ma ink'a' nakerab'i xyab' li qatusb'il che' wajb'. Nake'xye naq eb' li qamama'ilq ke'yoob'an re najter q'e kutan, ut chi ruhatq li kutan anaqwan, toj yookeb' aj wi' xyiib'ankil xb'aaneb' qana' qayuwa'. Naqayal xsahil naq nawan li xajok. Sa' xyi jun raxil roq taq'a wan li qatzoleb'aal. Aran nakootzolok naab'al li kok' ixqa'al ut kok' teelom ut xqatzol xraab'al qib' ut roxloq'inkil qib' qajunes qib', moqon tooruhanq xraab'aleb' li qakomon. Cheril eerib' ut nakexqoyb'eeni wi' chik.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj q'eqchi'. Chi ru li kutan anaqwan, li qana' tzolonel xseraq'i sa' qaxik li xchaq'alil ru na'leb' chi rix li awk ixim ut xoo'aatinak aj wi' chi rix naq li qatenamit naxik xch'ool chi rix li choxa ch'och'. Sa qajunkab'lal nab'eeresiman chi tz'aqal ru li xna'leb'eb' li qamama' qixa'an jo' aj wi' naq toj wan aj wi' li xseeb'aleb' li ruq'm li ixq chi xkemb'al li xt'ikreb'. Toj sa' qayo'lajik aj wi', raab'ilo chaq chi us. Eb' li junqkab'lal k'ajo' naq nake'xnaw xk'amb'aleb' rib' sa' usilal, ut chi ru k'ila q'oqyin, naq naxorok qana' po, nakoo'el chi qajunil chi xka'yankileb' ru li chahim. Cheril eerib' ut chexseb'anq chaq.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qayanq laa'o aj sakapulteek. Aran tz'aqal, chi re li raxil helookil ch'och' ha'an wan li qach'ina tzoleb'aal. Li nima' nayoo'lak chaq sa' xyanqi tzuul Kuchumatan xk'ab'a', ha'an li nima' Chixoy xk'ab'a'. Eb' li saaj aj ixq ut eb' li chaq'al ru tuq'ixq sa' li k'aleb'aal nake'k'anjelak chi xtamb'resinkil li atz'am. K'ajo' xch'ina'usaleb' nake'kutun jun re nima' chi xb'itonkil li xchakacheb'. Li qana' tzolonel naxye qe naq tento sa' qab'een tenq'anq re naq t-usaaq ut twakliiq li qajunteepalil. Li na'leb' ha'in ka'aj wi' naru naqataw wi nokootzolok. Ch'olch'o sa' qach'ool naq ink'a' tqakanab' chalk sa' tzoleb'aal. Junelik yooqo chi ub'ej. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

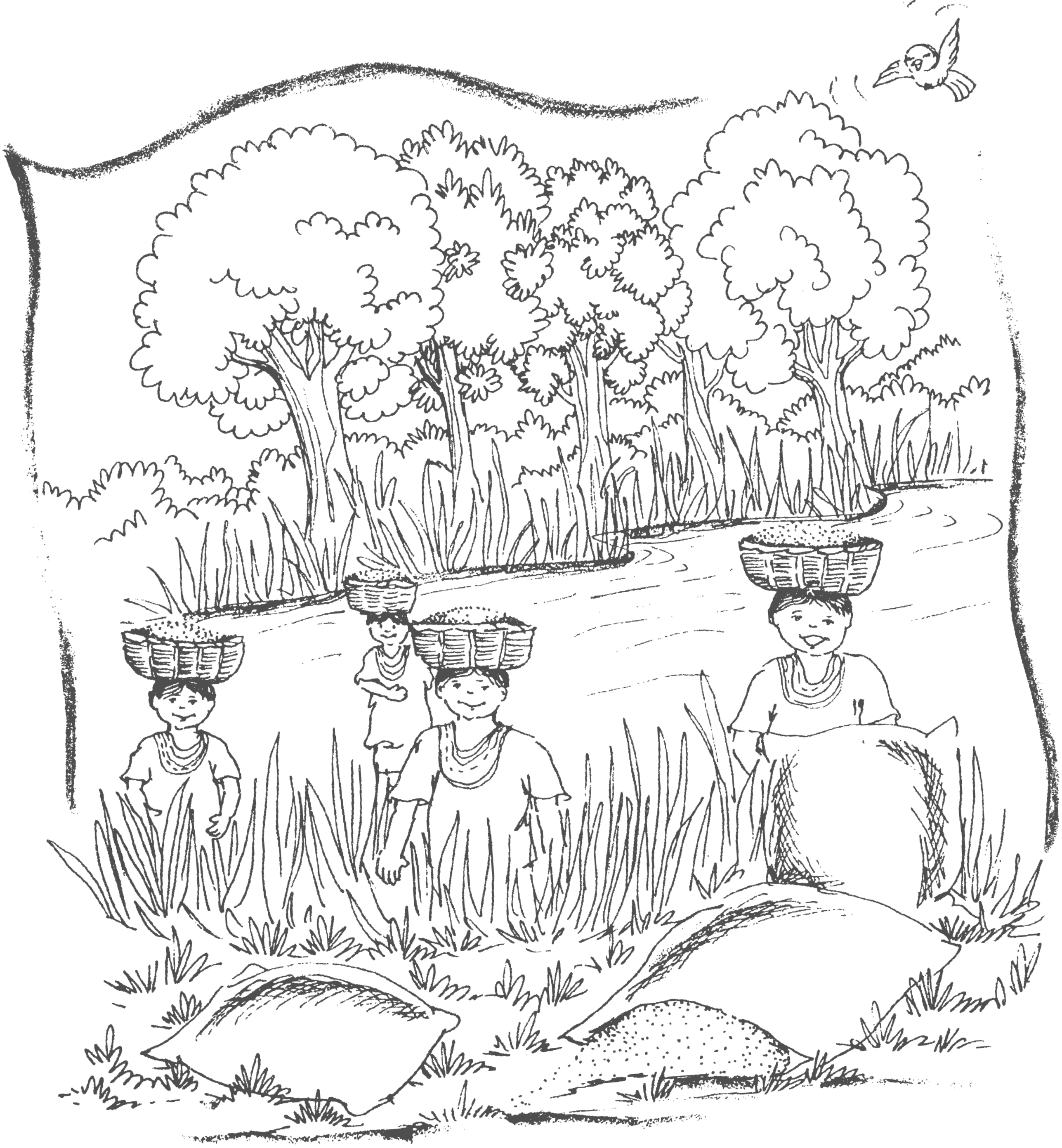

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' lli qatenamit laa'o aj sipakapens. Ewer aj wi', sa' qak'aleb'aal, xoyo'lek chi rix li qiyaj ixim chi sa qach'ool. Li xyaalalil ha'an, xtz'aamankil chi ru Qaawa' naq chaab'il t-uuchinq li qak'al. Chereek'a sa' eech'ool cha ru naq laa'o naqeek'a naq nach' wanko sa' choxa. Li q'axal loq' cho'oq qe sa' li qana'aj ha'an jun tzuul Qawa' KURUS xk'ab'a', b'ar wi' nakook'ame sa' xkutankil aj wi' li qayo'lajik. Q'axal saab'esinb'il qu ut chi ch'olch'o naqab'eeres li tzolok, xb'aan naq xyehom laj tzolonel naq ka'aj wi' chi jo'ka'in, najt tkuy li qach'ina tzoleb'aal. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' li qatenamit laa'o aj tektiteek. Jo' teramil wankex chi rupupik naruhan rilb'aleb' chi k'anjelak li qana' qayuwa' sa' xb'een li loq'laj ch'och' b'ar wi' nake'risi chaq li k'a'aq re ru te'xk'ayi chaq. Ke ru li kutan arin, ab'anan, naqayu'le qib' rochb'een laj tzolonel re naq tootiqwo'q ut tootzoloq chi anchal qach'ool. Chi rix li tzoleb'aal xqayiib' jun xna'aj li mul re naq sa toowanq aran ut ink'a' te'chalq li kok' yib' aj xul chi roksinkil qayajel. K'aynaqo chi atink sa' t'uj rajlal oob' kutan. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

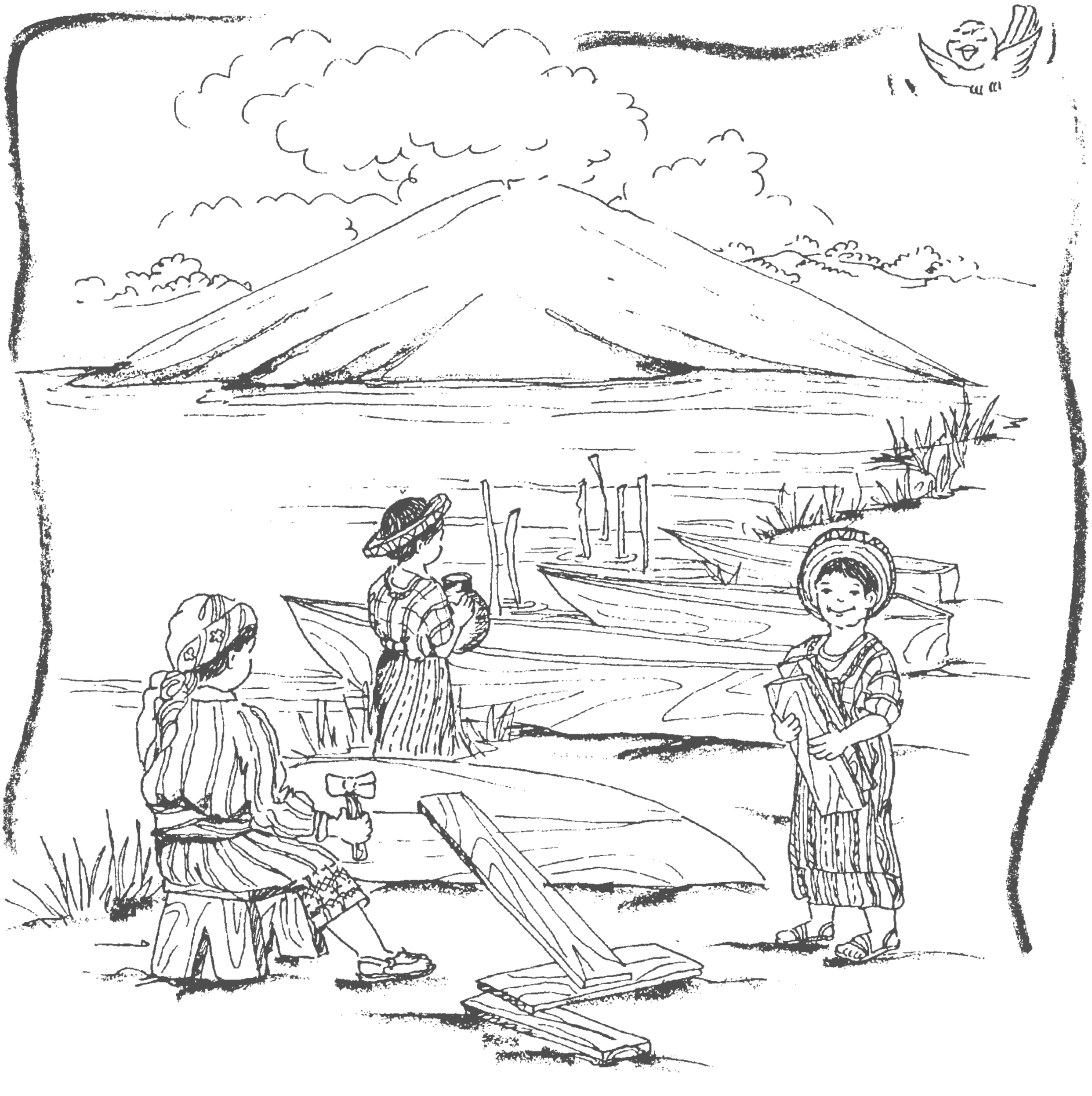

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' qatenamit laa'o aj tz'utujil. K'aru xereek'a sa' eech'ool naq xeril li kak'nab' Atitlan xk'ab'a', aran b'ar wi wankex chi rupupik. Laa'o wan sa' qach'ool naq li kak'nab' ha'an q'axal chaq'al ru sa xyanq chi xjunil li wankeb' sa' ruuchich'och'. Sa' li xsak'ahileb' li qana' qayuwa' wan yiib'ank jukub' li nak'anjelak re xchapb'aleb' li kar. Wankeb' aj wi' naab'aleb' qakomon nake'xsik' rib' rik'in li xb'onb'al chi ru hu li xchaq'alil ru na'ajej ha'in. Laa'o kok' ixqa'al ninqi roq li k'aamal naqasahob'res ru li qismal. Sa qach'ool chi qajunilo anaqwan xb'aan naq hulaj nakooxik xk'ulb'al qakutb'il b'an re naq tookole'q chi ruhatq li yajel. K'ajo' rusil cheril eerib' ut nakexqoyb'eeni wi' chik.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa' li qatenamit laa'o aj uspanteek. Chi ru li kutank anaqwan, xqataw xyaalalil sa' tzoleb'aal li xnimal xwankil li loq'laj che' k'aam cho'oq qe' jo'ka'an naq tqakoleb' chik ut maajun chik tqakanab' chi xsachb'aleb'. Li qach'ina tzoleb'aal wan rub'el li xmu li loq' laj Tzuultaq'a ut li k'al... k'ajo' xsahil li wank. Xyehomeb' li cheek naq arin, sa' xyo'lajikeb' li junjunq chi kok' ixqa'al ut eb' li kok' teelom wankeb' xnawal, ha'an ut juni xul aj k'aak'alenel re, ha' yaal re li kutan nayo'la wi'. Ilb'ilo xb'aan li xch'ool choxa. Cheril eerib' ut junelik nakexqoyb'eeni.

Sahil ch'oolejil cho'oq eere sa qayanq' laa'o aj xink. Jo' nakeril, rax rax jub'in ru li choxa sa' qab'een, ut li qach'och' ut li xq'ixnal ru li kutan nake'tenq'an re naq arin te'k'iiq li k'ila paay chi ki'il q'een chi numtajenaqeb' xsahil. Maawa'o ralal xk'ajol aj maay, xkomono b'an li xe'chal chaq aran toj taq'a re xch'och'el Ameerk ut xoheena'ajinq sa' li tenamit Watemaal xk'ab'a' chik anaqwan. Naqak'ampaqo chi anchal qach'ool li aniho, ut ha'an xyaalalil naq nakootzolok, re naq hulaj kab'ej tqatenq'a chi wakliik li qateepalil. Cheril eerib' ut chexseeb'anq chaq.

Chan xeril li b'eek xqab'aanu. Pe' yaal naq q'axal chaq'al ru li qatenamit.

Maak'a' naqaj wi' k'a' chi b'onol naqak'utb'esi, li xyaalalil ha'an naq sa' junajil too'okenq chi xk'uub'ankil jun li chaq'alil ru xoq'aq'ab'.

"La elaboración e impresión de este libro
fue financiado parcialmente con fondos del Préstamo BIRF-3003-GU,
"Segundo Proyecto de Educación Básica", Agosto 1994".

F. de León Impresos. S. A. Tel.: 881233